

Gagnrýna aðferðir við áhættumat

Mikill samdráttur í stærð villta laxastofnsins kallar á að endurskoðað verði hvernig reiknað er út áhættumat erfðablöndunar vegna sjókvíaldis, að því er segir í álitserð sem unnin er fyrir Landssamband veiðifélaga. Verði breytingar gerðar gæti það haft áhrif á hve mikinn lax fiskeldisfyrirtækin mega hafa í sjó hverju sinni.

Gunnlaugur Snær Ólafsson
gso@mbl.is

Verulega er vanmetið hversu oft og hve mikið er farið yfir ágengismörk í einstökum ám,“ segir í álitserð sem unnin er af Arev tölfræði fyrir Landssamband veiðifélaga. Var fyrirtækinu gert að fara yfir þann þátt áhættumats Hafrannsóknastofnunar sem lýtur að áhættumatslíkanum fyrir ágengni eldislax í laxveiðiám á Íslandi.

Hafrannsóknastofnun hefur það hlutverk að gera tillögu til ráðherra málaflöksins um það magn sem skal heimila að ala í sjó hverju sinni á tilteknu hafsvæði á grundvelli áhættumats erfðablöndunar. Áhættumatið skal endurskoðað ekki sjaldnar en á þriggja ára fresti. Jafnframt vinnur Hafrannsóknastofnun burðarþolsmat fjarða og hafsvæða sem nota skal við útgáfu rekstrarleyfa sem Matvælastofnun veitir sjókvíaldisstöðvum.

Í álitserðinni er bent á fleiri þætti sem talið er að betur megi fara og segir að við mat á ágengismörkum sé oft stuðst við erlendar hlutfallstölur. „Flestar eiga þær sér einhverja stoð í ritryndum fræðigreinum, en eru þó oftast staðfærðar. Mikið vantar upp á að sú staðfærsla sé í samræmi við góða tölfræðivenju.“

Þá sé ekki tekið tillit til þess að villtum fiskum hafi verið að fækka í flestum ám undanfarin ár við mat Hafrannsóknastofnunar á fjölda þeirra. Er notkun tíu ára meðaltals við mat á fjölda villtra laxa í ám sagt valda „tölfræðilega marktæku ofmati“ og er lagt til að stuðst verði frekar við fimm ára meðaltal.

Ágætis ábending

„Þetta er ágætis ábending sem við skoðum,“ svarar Ragnar Jóhannsson, rannsóknastjóri á ferskvatns- og eldissviði Hafrannsóknastofnunar, spurður um þá gagnrýni sem snýr að notkun tíu ára meðaltals.

„Á því tímabili sem áreiðanleg gögn ná yfir um stofnstærðir laxa í ám, sem ná yfir um 50 ár tímabil, hafa komið fram u.þ.b. 10 ára sveiflur í stofnum laxa í ám og veiði. Á síðustu árum hefur komið fram mun meiri breytileiki á milli ára og niðursveifla í stofnstærðum hefur verið viðvarandi. Í framhaldi af því munum við skoða þessi viðmið við endurskoðun á áhættumatinu,“ segir Ragnar.

Vísar hann til endurskoðunar á áhættumati erfðablöndunar sem kynnt var á síðasta ári en í september óskaði stofnunin eftir því að samráðsnefnd um fiskeldi myndi fresta frekari umfjöllun um áhættumatið þar til hægt væri að ljúka endurskoðun áhættumatsins. Var ákvörðunin tekin í kjölfar þess að eldislaxar sluppu úr eldiskví Arctic Fish í Patreksfirði og leituðu upp í ár þar sem fyrir eru villtir laxastofnar.

Morgunblaðið/Helgi Bjarnason

Sé það svo að stærð villta laxastofnsins sé ofmetin í áhættumati erfðablöndunar má gera ráð fyrir að endurskoðun leiði til samdráttar í hámarkslífmassa.

Ljósmynd/Haukur Sigurðsson

Ótvírætt er að sjókvíaldið hefur skilað bættu atvinnulífi og betri lífskjörum á þeim svæðum þar sem slíkt er stundað.

Ríkisendurskoðun skilaði ábendingum á síðasta ári

Áhættumat erfðablöndunar hefur hlotið nokkra gagnrýni undanfarin misseri og mátti finna athugasemdir í skýrslu Ríkisendurskoðunar um lagaframkvæmd, stjórnsýslu og eftirlit í tengslum við sjókvíaldi á Íslandi sem birt var í febrúar á síðasta ári. Þar voru kynntar 23 ábendingar um það sem stofnunin taldi að betur mætti fara. Þar af sneru fjórar ábendingar að áhættumati erfðablöndunar. „Matvælaráðuneytið þarf að kanna hvort gera þurfi breytingar á lögum um fiskeldi í þá veru að tillögur Hafrannsóknastofnunar um ákvörðun hámarkslífmassa á grundvelli áhættumats erfðablöndunar taki mið af því að hámarka heildarnýtingu eldissvæða. Samhliða því þarf að kanna hvort endurskoðað þurfi ákvæði sömu laga um ákvörðun eldissvæða í þá veru að taka skuli mið af áhættumati erfðablöndunar. Að teknu tilliti til framkvæmdar matsins er ljóst að besta heildarnýting mögulegra eldissvæða ræðst ekki hvað síst af forsendum og niðurstöðum matsins,“ sagði í skýrslunni.

Þá taldi Ríkisendurskoðun tilefni til að kanna hvort endurskoðað þyrfti lagaákvæði með tilliti til þess að rekstrar- og starfsleyfi þeirra sem stunda fiskeldi taki

sjálfkrafa breytingum ef endurskoðun burðarþolsmats og/eða áhættumats erfðablöndunar leiðir til hækkunar þess lífmassa sem viðkomandi svæði þolir. „Kanna verður til hlítar hvort þessi ákvæði stangist á við sjónarmið um að bjóða skuli út réttinn til að nýta lífmassa í fiskeldi.“

Lagt er til að matvælaráðuneytið endurskoði ákvæði laga um áhættumat erfðablöndunar svo tryggt sé að skýr ferill sé fyrir hendi við ákvörðun ráðuneytisins um hámarkslífmassa. „Ákvarðanir um skiptingu gæða verða að hafa ótvíræða lagastoð og samrýmast ákvæðum stjórnsýslulaga og meginreglna stjórnsýsluréttar, þar á meðal hvað varðar rökstuðning.“

Benti Ríkisendurskoðun á að notkun stuðla og reiknireglna á borð við hlutfall framleiðslu og lífmassa verði að byggjast á öruggum og staðreyndum upplýsingum. „Annars er hægt að draga í efa þær niðurstöður sem ráðgjöf Hafrannsóknastofnunar byggist á. Það að Hafrannsóknastofnun hafi ekki með skýrum hætti getað rökstutt val sitt á ofangreindum stuðli við framkvæmd áhættumats erfðablöndunar er áhyggjuefni.“

„Í drögum að áhættumati erfðablöndunar var ekki gert ráð fyrir eins umfangsmiklu magni af kynþroska eldisfiski í ár landsins. Ljóst er að þær forsendur sem stofnunin hefur gengið út frá þarfnast endurskoðunar,“ sagði í tilkynningu

Hafrannsóknastofnunar vegna endurskoðunarinnar.

Ófullnægjandi

„Við mat á fjölda fiska sem sleppa á hverju ári notar Hafrannsóknastofnun meðaltöl sleppinga frá

2017. Þessi aðferð er ófullnægjandi þar sem hún tekur ekki tillit til þess að alvarlegar sleppingar sem hafa verið tilkynntar virðast eiga sér stað á tveggja til þriggja ára fresti, eins og virðist einnig vera raunin annars staðar þar sem eldi er stundað. Því

eru miklu fleiri fiskar í ám en meðaltalið í líkani Hafrannsóknastofnunar gerir ráð fyrir árin eftir alvarlega atburði.

Við sleppingu Arctic Fish í sumar gafst ágætis tækifæri til að meta hvert fullorðinn lax ferðast frá sleppistað. Í ljós kemur að Weibull-dreifing og tilheyrandi stíkar sem Hafrannsóknastofnun notar til að meta áhættu fyrir einstakar ár er víðs fjarri því að meta ferðalag laxa. Flestar dreifingar sem máta vel eru nokkuð samhverfar um sleppistaðinn og virðast hafstraumar hafa lítil áhrif á dreifingu fullorðinna laxa um landið eftir sleppingu,“ segir í álitinu.

Meðaltöl röng aðferð

Í álitserð Arevs segir að við mat á fjölda eldisfiska í ám séu notaðir svipaðir veiðilagsstuðlar og fyrir villtan lax og er í því samhengi vísað í mælingar Fiskistofu. Þá sé til mjög mikið af gögnum um veiðilag villtra laxa í skýrslum Hafrannsóknastofnunar í ám þar sem vöktun stofnunarinnar fer fram. Þá sé árleg vöktun í um 30% íslenskra veiðiáa.

„Hættulegast er að eldislax gangi seint og finnist því síður. Því gæti veiðilag hans verið lægra en veiðilag villts lax. Þetta skiptir miklu máli þegar fjöldi eldisfiska í ám er metinn í áhættumatslíkanum Hafrannsóknastofnunar. Okkur er ekki kunnugt um að þetta hafi verið rannsakað sérstaklega,“ segir í álitserðinni.

Þá er gagnrýnd sú aðferð Hafrannsóknastofnunar að beita meðaltölum til að meta áhættuna á því að eldisfiskur í ám fari yfir svokölluð ágengismörk. „Að mati Arevs er þetta röng aðferð þar sem breytileiki er á fjölda fiska í ám og það er breytilegt hversu margir fiskar sleppa ár hvert. Meðaltalsaðferðin er ekki í samræmi við góða áhættumatsvenju og segir lítið til um raunverulega hættu á því hve oft og hve mikið er farið yfir áhættumörk.“

Rannsóknastjórnin Ragnar segir þessa ábendingu svipaða og kom fram í skýrslu óháðrar sérfræðinefndar sem skipuð var 2020 til að fara yfir áhættumatið. „Þar kemur fram meðal annars, að meðan óvissa er til staðar í öllum notuðum breytum, eins og oftast verður í líkönunum sem þessum, en þeim sé rétt beitt. Nefndin lagði til þær umbætur að nota slembidreifingu við gerð líkans. Það er til skoðunar hjá okkur.“